

การปรับตัวของชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานครรอบนอกฝั่งตะวันออก

THE ADAPTABILITY OF MUSLIM PEASANTS IN EASTERN BANGKOK.

ภคพล เส้นขาว *

Pakapon Senkhao

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยเงื่อนไข กระบวนการกลไกและแนวทางในการปรับตัวของชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานครรอบนอกฝั่งตะวันออก ทำการศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการที่เกี่ยวข้อง จำนวน 20 คน และใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Groups) กับชาวนามุสลิมทั้งในเขตหนองจอก คลองสามวา และมีนบุรี มาร่วมกระบวนการในการพัฒนาแนวทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวนามุสลิมในเขตกรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออก

ผลการวิจัยพบว่า (1) ปัจจัยหรือเงื่อนไขที่มีผลต่อการปรับตัวของชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานคร รอบนอกฝั่งตะวันออกประกอบด้วย อิทธิพลของตลาดภายใต้ระบบทุนนิยมของเทคโนโลยีในยุคไทยแลนด์ 4.0 สถานการณ์การแตกตัวทางชนชั้นชุมชนชาวมุสลิม บทบาทของรัฐและกลไกที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของชาวนามุสลิมตามระบบทุนนิยม ความต้องการในการรักษาวิถีการผลิตแบบเดิมเอาไว้ และหลักการของศาสนาอิสลามที่ชาวนามุสลิมยึดถือ (2) กระบวนการหรือกลไกในการปรับตัวของชาวมุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานคร รอบนอกฝั่งตะวันออก ประกอบด้วย การสร้างนวัตกรรมในการผลิตในการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตสู่เกษตรทางเลือก แนวทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวนามุสลิมสู่เกษตรธรรมชาติ การปรับตัวภายใต้วิถีชีวิตของชาวนามุสลิมในการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต การปรับตัวตามสถานการณ์ในปัจจุบัน ที่ต้องมีความยืดหยุ่นหลากหลายในการประกอบอาชีพ การปรับวิถีชีวิตไปสู่สภาพการเกษตร การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ข้าวและการแปรรูปข้าวให้เป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ และการปฏิรูประบบการผลิต และ (3) แนวทางการปรับตัวของชาวมุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานคร รอบนอกฝั่งตะวันออก ประกอบด้วย การปรับตัวไปสู่การทำนาที่มีประสิทธิภาพ การปรับตัวไปสู่การพัฒนาข้าวที่มีคุณภาพสูง และ การพัฒนาไปสู่ธุรกิจข้าวในโซ่อุปทาน ซึ่งหากจะนำไปประยุกต์ใช้ต้องมีการพิจารณาให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ตั้งไว้ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ เพื่อให้มีประสิทธิผลมากที่สุดในปัจจุบันและอนาคต เพื่อให้เกิดขึ้นให้ได้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อประชาชน สังคม ประเทศชาติต่อไป

คำสำคัญ : การเปลี่ยนแปลงของชุมชน, ชาวนามุสลิม, กรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออก

* นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ มหาวิทยาลัยบูรพา E-mail: Pakapon.ru@gmail.com
บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หัวข้อ การปรับตัวของชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานครรอบนอกฝั่งตะวันออก

* Manuscript received October 5, 2019; revised October 28, 2019 and accepted November 16, 2019

Abstract

The purposes of this research are: (1) Factors or conditions affecting the adjustment of Muslim peasants in Bangkok; (2) the process or mechanism of adaptation of Muslim peasants in Bangkok and; (3) guidelines for adaptation of Muslim peasants in Bangkok. The main area in Bangkok that use for research is the eastern outskirts of Bangkok. The research study by using qualitative research With in-depth interviews from the experts, including community leaders, Muslim peasant leaders, Top management of the Ministry of Agriculture and Cooperatives Ministry of Commerce Ministry of industry and, the Office of Agricultural Economics And 20 academics involved and using group discussions with Muslim peasants in all 3 districts, consisting of Nong Chok District, Khlong Sam Wa District, and Min Buri District by join the process of developing a transformational approach for Muslim peasants communities in eastern Bangkok.

The results of the research found that the factors or conditions that affect the adjustment of Muslim peasants in eastern Bangkok consist of (1) the influence of the market under capitalism of technology in the Thailand 4.0 era; (2) The situation of class disintegration in the Muslim peasants community; (3) The role of the state and the mechanism relating to the transformation of Muslim peasants according to capitalism; (4) the need to maintain the traditional production methods, and (5) the principles of Islam that Muslim peasants hold.

The process or mechanism of adaptation of Muslim peasants in eastern Bangkok consist of : (1) Creating innovations in production in order to change the way of production into alternative agriculture; (2) Direction of the transformation of Muslim peasants communities to natural agriculture; (3) Adaptation under the way of life of Muslim peasants in change the production system; (4) Adjustment according to the current situation must be flexible in various careers; (5) Adjustment of lifestyle towards non-agriculture; (6) Creating and added the value for rice products and processing rice into various products; and (7) Reforming the production system.

The adaptation options of Muslim peasants in eastern Bangkok consist of: (1) Adaptation to efficient farming; (2) Adaptation to the development of high-quality rice; and (3) Development into the rice supply chain business. If applied, it must be considered appropriate for the purpose and the set target following the situation to be most effective now and in the future to make it possible for the benefit of the people, society and the nation.

Keywords: Adaptability of Muslims Peasants, Muslim Peasants, Eastern Bangkok

บทนำ

สมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการขุดคลองแสนแสบขึ้นเพื่อเชื่อมแม่น้ำบางปะกงกับแม่น้ำเจ้าพระยาและเริ่มมีประชากรเข้าไปตั้งหลักแหล่งและทำนาอยู่ทั่วไปแต่กระจุกกระจายไปตามบริเวณสองฝั่งคลองในพื้นที่อำเภอคลองสามวา หนองจอกและมีนบุรีในเขตกรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออก เพราะเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์จากน้ำที่ได้จากลำคลองจึงมีความเหมาะสมกับการทำนาเพาะปลูกข้าว เกิดเป็นชุมชนที่มีความเจริญเติบโตขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะชุมชนชานานามุสลิม ยึดถือการประกอบอาชีพทำนามาตั้งแต่ยุคเริ่มต้นและใช้แรงงานจากวัว และควาย เข้ามาช่วยในการทำนาปีละ 1 ครั้ง ใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองเป็นหลัก (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2556) มีการอยู่เป็นกลุ่มก้อนตามเชื้อชาติของตน มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในกรอบวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างผสมกลมกลืน (วารสาร จิวชัยศักดิ์, 2555) เมื่อว่างจากการทำนา ก็จะทำอาชีพเสริม เช่น การทำหัตถกรรม ทอผ้า จักสาน เพื่อใช้ในครัวเรือนและส่งขายในตลาดละแวกบ้าน การจับสัตว์น้ำหรือการทำปศุสัตว์ เช่นการเลี้ยงแพะ กุ้งหรือปลา ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจการผลิตเพื่อการยังชีพเบื้องต้น ส่วนที่เหลือเกินความต้องการถึงจะนำมาออกจำหน่าย วิถีชีวิตชานานามุสลิมในชุมชนเป็นไปในลักษณะที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามกำลังความสามารถ มีน้ำใจมิตรไมตรีให้กัน ตามลักษณะแบบครอบครัวใหญ่ ที่มีญาติพี่น้องรวมตัวอยู่ในชุมชนเดียวกัน

ตั้งแต่ประเทศไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 จึงมีการขยายตัวในการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมในเขตปริมณฑล ทำให้พื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออกได้กลายเป็นนิคมอุตสาหกรรม และมีการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ชุมชนจึงมีการพัฒนาพื้นที่เป็นศูนย์การค้า ตลาด หมู่บ้านจัดสรรและที่พักอาศัยให้กับประชากรที่อพยพเข้ามาทำงานเพิ่มมากขึ้น ส่งผลต่อพื้นที่ปลูกข้าวทำให้ปริมาณมีจำนวนลดลง รวมทั้งชานานามุสลิมเริ่มมีการนำเครื่องจักรกลมาใช้เป็นแรงงานแทนแรงงานสัตว์ มีการใช้ปุ๋ยและยากำจัดศัตรูพืชช่วยให้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น พันธุ์ข้าวก็ใช้ที่พัฒนามาจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เพื่อให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้น นอกจากนั้นจากความเจริญที่เพิ่มขึ้นได้ส่งผลกระทบทำให้คลองแสนแสบมีสภาพเน่าเสียและเสื่อมโทรม ส่งผลให้การทำนาของชานานามุสลิมได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2559)

จากที่กล่าวมาแล้วว่าปัญหาความเจริญของกรุงเทพมหานคร ทำให้มีการพัฒนาพื้นที่เป็นเขตเศรษฐกิจมากขึ้นและส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีและการดำเนินชีวิตของชานานามุสลิมอย่างต่อเนื่อง (สุธี ประศาสน์เศรษฐ, 2559) ทำให้การดำรงชีวิตที่เป็นแบบครอบครัวเดี่ยว ปราศจากการพึ่งพาอาศัยกันเหมือนในอดีตถึงแม้หน่วยงานภาครัฐจะเข้ามามีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือตามนโยบายของรัฐบาลให้สามารถอยู่ได้ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมยุคเทคโนโลยีดิจิทัลใช้การทำนาตามหลักทฤษฎีใหม่ การ

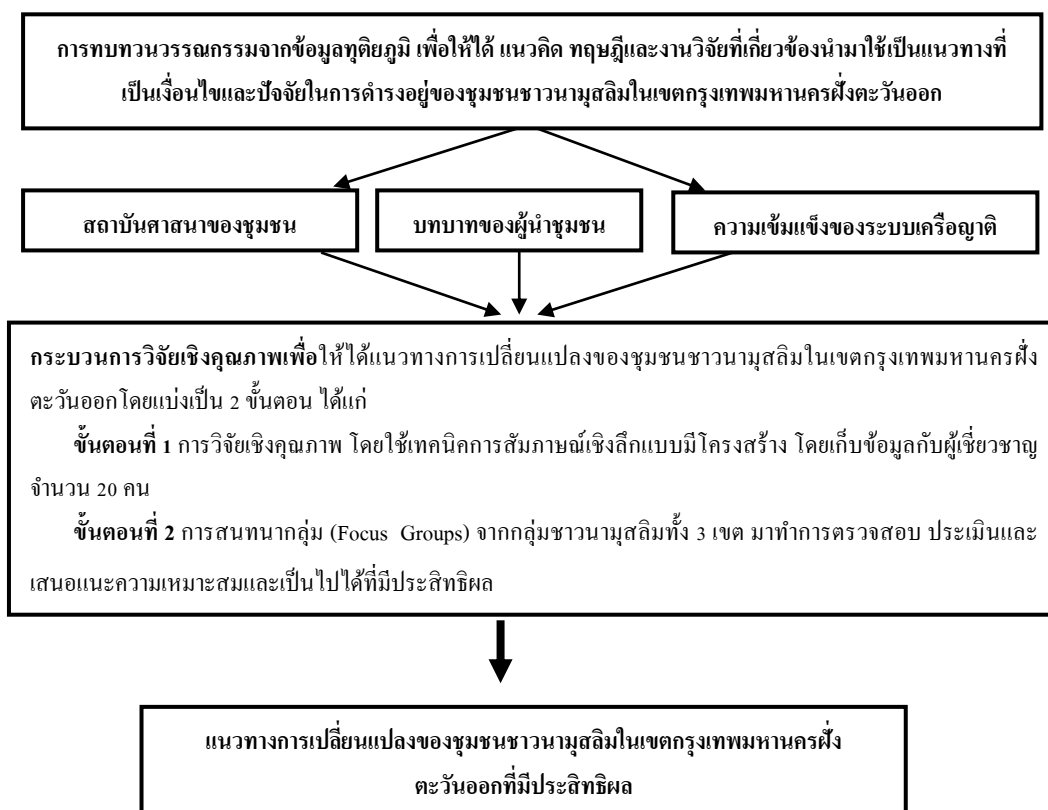
รวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์ การลดต้นทุนในการผลิต การรวมตัวกันเพื่อทำนาแปลงใหญ่ การใช้พันธุ์ข้าวคุณภาพสูงที่มีสารอาหารสำคัญและมีประโยชน์ต่อร่างกาย การปลูกข้าวอินทรีย์ที่ปราศจากสารเคมีตกค้างทุกชนิด เป็นต้น (ศูนย์ข้อมูลสารสนเทศ วิทยาลัยสารพัดช่าง, 2560)

เนื่องจากชาวนามุสลิมยังคงต้องมีการดำรงอยู่ของสังคมเพียงแต่อาจเปลี่ยนแปลงไปในเรื่องของอุปกรณ์และเครื่องมือทุ่นแรงเพื่อใช้ในการอำนวยความสะดวก รวมทั้งมีการจ้างแรงงานคนเพื่อช่วยในการทำนาและการใช้เทคโนโลยีเข้ามาผสมผสาน ทำให้ลดระยะเวลาในการเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยวลง รวมทั้งการใช้ยากำจัดศัตรูพืช ส่งผลต่อต้นทุนการทำนาที่สูงขึ้นมาก ทำให้บางปีประสบปัญหาขาดทุน ซึ่งจากที่กล่าวมาแล้วผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาเรื่อง “การปรับตัวของชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานครรอบ นอกฝั่งตะวันออก” ซึ่งจะเป็นการวิเคราะห์สภาพปัญหาในปัจจุบันเพื่อสร้างความรู้ร่วมกันและกำหนดแนวทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวมุสลิมในเขตกรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออก ด้วยการผสมผสานแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาพัฒนาให้ได้องค์ความรู้อย่างเป็นรูปธรรมทำให้ชาวนามุสลิมได้รับประโยชน์ ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัวและชุมชนตลอดจนประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยหรือเงื่อนไขที่มีผลต่อการปรับตัวของชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานครรอบนอกฝั่งตะวันออก
2. เพื่อศึกษากระบวนการหรือกลไกในการปรับตัวของชาวมุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานครรอบนอกฝั่งตะวันออก
3. เพื่อศึกษาทางเลือกในการปรับตัวของชาวมุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานคร รอบนอกฝั่งตะวันออก

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงสหวิทยาการแนววิพากษ์ซึ่งตั้งอยู่บนศาสตร์ของความรู้แบบบูรณาการก้าวข้ามพินสาขาวิชาที่จะใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคมได้ ซึ่งจะเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่จะนำไปประยุกต์ใช้กับเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวประวัติศาสตร์แบบมีโครงสร้างและผู้กระทำการที่ตั้งอยู่บนฐานของหลักตรรกะแบบวิภาษวิธี ด้วยการสังเคราะห์และประยุกต์วิธีวิทยาเกี่ยวกับ (1) โครงสร้างอำนาจของชุมชนท้องถิ่นตามแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆในสังคมโดยมีทั้งเงื่อนไข (Condition) และการผลิต (Product) ของการกระทำทางสังคม (Social Action) (2) ผู้กระทำการในชุมชนท้องถิ่น ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนและก่อให้เกิดกระบวนการทางสังคม และ (3) กระบวนการทางสังคมในชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำของกลุ่มทางสังคม ชนชั้นและกระบวนการทางสังคม เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์และคุณค่าที่ต้องการจากการต่อสู้ทางสังคม (Social Struggle) เป็นการวิเคราะห์กระบวนการทางสังคมจากสมมติฐานจากฐานคิดแบบวิภาษวิธีนั้น สะท้อนให้เห็นในมิติทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงการคลี่คลายจากความเป็นมาในอดีตถึงสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และสิ่งที่จะเป็นไปในอนาคต

อันเนื่องมาจากกระบวนการทางสังคมถูกขับเคลื่อนในประวัติศาสตร์ที่มาจากการแข่งขันระหว่างกลุ่มและชนชั้นต่างๆ (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2550)

สำหรับวิธีการศึกษาในครั้งนี้ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพแนวประวัติศาสตร์ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้เชี่ยวชาญ และใช้ การสนทนากลุ่ม (Focus Groups) อันเป็นเทคนิควิจัยเพื่อหาข้อมูลเชิงลึก เพื่อประเมินว่าแนวทางที่พึงประสงค์จะเกิดขึ้นจริง โดยใช้หลักเกณฑ์การเลือกผู้เชี่ยวชาญจากผู้มีประสบการณ์ตรงทั้งนี้เพื่อให้มาทำการตรวจสอบ และประเมินอนาคตภาพโดยใช้เทคนิคการสนทนาอิงผู้เชี่ยวชาญ ในการระดมความเห็นและข้อเสนอแนะรวมถึงความเหมาะสม โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้ (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2554)

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาองค์ประกอบในการพัฒนาแนวทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออกเพื่อให้ได้แนวทางที่เหมาะสม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลภาคสนามแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตเพื่อสนับสนุนความสมบูรณ์ของผลการวิจัยและนำผลสัมภาษณ์เชิงลึกที่ได้ไปใช้เป็นข้อมูลที่สำคัญในการทำการสรุปผลการวิจัย สำหรับเครื่องมือในการวิจัยเพื่อให้ได้องค์ประกอบจะใช้ข้อคำถามเชิงลึกในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องโดยการพูดคุย สัมภาษณ์สังเกตการณ์ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ครอบคลุมและเชื่อถือได้ ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้เชี่ยวชาญได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำชาวนามุสลิม ผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงอุตสาหกรรม และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร และนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง จำนวน 20 คน โดยมีหลักเกณฑ์ในทางเทคนิคที่ใช้การขอความคิดเห็นจากผู้มีประสบการณ์ตรง เป็นวิธีการขั้นตอนการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากผู้ที่มีประสบการณ์เฉพาะด้านตามคุณสมบัติเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ตรงตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย เมื่อผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมแล้วจะทำการตรวจสอบแยกแยะเนื้อหาและจัดหมวดหมู่โดยเทียบเคียงตามแนวคิดและทฤษฎีเพื่อให้การนำเสนอเนื้อหาเกิดความสมบูรณ์และชัดเจนเป็นรูปธรรม ในการสร้างข้อสรุปที่สามารถปฏิบัติได้จริงและมีการเชื่อมโยงผลจากที่มีลักษณะเป็นนามธรรมในการพัฒนาแนวทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออกต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การสนทนากลุ่ม (Focus Groups) ผู้วิจัยจะดำเนินการกับกลุ่มชาวนามุสลิมทั้ง 3 เขต ประกอบด้วยเขตหนองจอก คลองสามวา และมีนบุรี มาร่วมกระบวนการในการพัฒนาแนวทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวนามุสลิมในเขตกรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออก ให้ชัดเจนและครอบคลุม ทำให้สามารถลงลึกในการวิเคราะห์ในประเด็นนี้โดยการเชิญผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมระดมความคิดเห็น ที่เป็นผู้มีส่วนร่วมให้ครบที่สุด เป็นการใช้สถานการณ์ทุกภาพเป็นหลังฉากแสดงอนาคตต่างๆ ที่เป็นจริงได้ ช่วยกำหนดวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ โดยเป็นวิธีการที่ได้ผลที่สุด เพราะไม่ได้ทิ้งสถานการณ์ภาพหนึ่งภาพใดไป ยังเหตุปัจจัยทุกอย่างได้ครบถ้วน ภายใต้ทรัพยากรจำกัด เพื่อขยายผลสิ่งที่พึงประสงค์ และป้องกันสิ่งที่ไม่พึง

ประสงค์มิให้เกิดขึ้น วิสัยทัศน์ที่ผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายกำหนดขึ้น เป็นเป้าหมายที่ต้องใช้ในการพัฒนาแนวทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออกด้วย

ในส่วนของวิธีการตรวจสอบข้อมูลภายหลังการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยจะดำเนินการตรวจสอบข้อมูลเป็น 2 ลักษณะ ดังต่อไปนี้ (สุภางค์ จันทวานิช, 2561, หน้า 134)

1. ข้อมูลประเภทเอกสาร ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลประเภทเดียวกันจากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง เพื่อทำการตรวจสอบว่าตรงกันหรือไม่ รวมถึงความสอดคล้องกันของข้อมูล

2. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบข้อมูลด้วยการใช้คำถามเดียวกันหลาย ๆ คน ทำการเปรียบเทียบคำตอบกับข้อมูลที่ได้จากเอกสาร บทความวิชาการ รายงานการสัมมนาและงานวิจัยต่าง ๆ พร้อมทั้งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ (Reliability) ของข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า (Triangulation Method) ในการตรวจสอบข้อมูลเพื่อความถูกต้อง

สำหรับวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาทำการแยกแยะตามเนื้อหา รวมทั้งจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์และตามประเด็นที่ทำการสัมภาษณ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องแล้วจึงจะนำมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาตามหลักการระจ (Content Analysis) โดยจะเทียบเคียงตามแนวคิด ทฤษฎี เพื่อให้การนำเสนอเนื้อหาเกิดความสมบูรณ์และชัดเจนเป็นรูปธรรม เพื่อการสร้างข้อสรุป เมื่อผู้วิจัยได้นำนักของตัวแปรต่าง ๆ ทั้งหมดแล้วนำตัวแปรที่ได้มาเรียงเพื่อพิจารณาว่า ตัวแปรที่ได้กับตัวแปรที่ตั้งไว้เดิมว่ามีการซ้ำกันหรือไม่ถ้าซ้ำก็เป็นการยืนยันว่าตัวแปรที่ตั้งไว้ถูกต้อง สามารถนำมาอธิบายได้และตัวแปรที่เพิ่มมาใหม่ก็เป็นสิ่งที่ค้นพบใหม่ นำมาเรียงและใส่น้ำหนักความสำคัญพร้อมทั้งพิจารณาว่าถ้าตัวแปรใดมีน้ำหนักความสำคัญน้อยก็ควรตัดออกไป เพื่อให้ง่ายต่อการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม ข้อสรุป เมื่อได้ส่วนประกอบที่เกี่ยวข้องที่อยู่ในรูปของกลุ่มตัวแปรแล้ว ได้นำมาจัดทำบทสรุป โดยใช้ข้อมูลสนับสนุนจากการเอกสาร ถ้อยคำที่เกี่ยวข้องจากการสัมภาษณ์เพื่ออธิบายตัวแปรนั้น ๆ พร้อมทั้งสรุปรวบยอดในการพัฒนาแนวทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออกที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ต่อไป

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ในงานวิจัยเรื่องการปรับตัวของชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานครรอบนอกฝั่งตะวันออก ผู้วิจัยจะนำเสนอวัตถุประสงค์และผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยหรือเงื่อนไขที่มีผลต่อการปรับตัวของชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานคร รอบนอกฝั่งตะวันออก

1.1 อิทธิพลของตลาดภายใต้ระบบทุนนิยม ทำให้ชาวนามุสลิมสามารถรับรู้ข่าวสารจากทั่วโลกได้รวดเร็วกว่าในอดีต และมีการแพร่กระจายทางความคิดทางด้านนวัตกรรมไปทุกพื้นที่ทั่วโลกและได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงกับชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานครรอบนอกฝั่งตะวันออกให้เกิดการตอบสนอง

ออกมาในรูปแบบที่ต่างกัน ทั้งปรับตัว ขอมรับและต่อต้านเกิดการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก และสิ่งที่เกิดขึ้นนี้ได้นำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานครรอบนอกฝั่งตะวันออกเป็นอย่างมาก

1.2 สถานการณ์การแตกตัวทางชนชั้นชุมชนชาวมุสลิม บริเวณแถบนี้ เป็นกลุ่มก้อนตามเชื้อชาติของตน ที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในกรอบวัฒนธรรมของตน อย่างเสรีและสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างผสมกลมกลืนมีการเน้นในการปลูกข้าวเพื่อการค้ามากขึ้น มีการนำเครื่องจักรมาใช้เป็นแรงงานหลักในการผลิต เนื่องจากการประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานเป็นการปลูกข้าวที่เน้นปริมาณและผสมผสานกับการผลิตข้าวเชิงคุณภาพมากยิ่งขึ้นมีการปลูกข้าวอินทรีย์ คือพันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตคุณภาพสูง การใช้ปุ๋ยชีวภาพเข้ามาแทนปุ๋ยเคมี คือผลิตที่ตอบสนองต่อตลาดได้มากขึ้น

1.3 บทบาทของรัฐและกลไกที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของชาวนามุสลิมตามระบบทุนนิยม ประกอบด้วย วิธีการผลิตแบบชาวนา ในระดับครอบครัวซึ่งจะใช้แรงงานภายในครอบครัวเป็นหลักและในฐานะเป็นแหล่งผลิตทางเศรษฐกิจอันมีผลให้ชาวนามุสลิมตกอยู่ในสภาพชะงักงันทางเศรษฐกิจและด้อยพัฒนาทำให้ไม่สามารถมีการเปลี่ยนแปลงชาวนามุสลิมที่แตกต่างกันในแต่ละที่ศักยภาพในการสะสมทุนและความขัดแย้งระหว่างชาวนา ทุน และภาครัฐ ที่อยู่ภายใน โครงสร้างความสัมพันธ์ทางการผลิตของประเทศ

1.4 ความต้องการในการรักษาวิถีการผลิตแบบเดิมเอาไว้เพราะการปลูกข้าวทำนาของชาวมุสลิมในกรุงเทพมหานครรอบนอกฝั่งตะวันออกเริ่มลดน้อยลงจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้บางส่วนต้องขายที่นาและที่อยู่อาศัยให้นายทุนที่มากว่านซื้อไว้เพื่อทำกำไรเมื่อมีการพัฒนาเมืองให้เจริญขึ้นแต่เนื่องด้วยคนรุ่นใหม่เปลี่ยนอาชีพไม่เจริญรอยตามบรรพบุรุษออกไปศึกษาและทำงานนอกภาคการเกษตร ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลกระทบต่อเป็นอย่างมาก

1.5 หลักการของศาสนาอิสลามที่ชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานครรอบนอกฝั่งตะวันออกยึดถือ ประกอบด้วย (1) การแบ่งผลผลิตออกเป็นสองส่วนหรือกรณีคล้ายกัน (2) การเพาะปลูกโดยใช้ผลผลิตเป็นค่าเช่าหรือค่าจ้าง (3) ผู้ที่พื้นที่ดินที่รกร้างว่างเปล่า ถือเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ฟื้นฟู (4) เกษตรในสวนสวรรค์ (5) การจัดสรรที่ดินที่ว่างเปล่าโดยผู้ปกครอง (6) คัมภีร์กุรอานที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมชาติวิทยา-วิทยาศาสตร์ประยุกต์-ชาวนามุสลิม (7) โครงการที่เกี่ยวกับการสร้างชีวิตมนุษย์และสิ่งแวดล้อม และ (8) โครงการที่เกี่ยวกับการทำนา

2. กระบวนการหรือกลไกในการปรับตัวของชาวมุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานคร รอบนอกฝั่งตะวันออก นั้นมีดังนี้

2.1 การสร้างนวัตกรรมในการผลิตในการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตสู่เกษตรทางเลือกเช่นการสร้างพื้นที่ต้นแบบบนฐานเกษตรทางเลือกซึ่งเป็นนวัตกรรมทางการเกษตรที่ได้พัฒนาจากการนำนวัตกรรมเทคโนโลยีด้านการเกษตรที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่ชาวบ้านประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาได้และมีการใช้

เครื่องมือประดิษฐ์บนฐานทฤษฎีปัญญาซึ่งถือเป็นนวัตกรรมของชุมชนที่สร้างขึ้นหรือได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากภาครัฐในการอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกร

2.2 แนวทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวนามุสลิมสู่เกษตรกรรมชาติเช่นการสร้างเครื่องมือการผลิตสิ่งประดิษฐ์จากองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งมีสัมพันธ์กับเงื่อนไขภายนอกที่อยู่นอกเหนือการควบคุม เช่น ระบบตลาดและภาวะเศรษฐกิจโลก ซึ่งส่งผลต่อราคาข้าวการเกษตร ภาวะการจ้างงานในโรงงานอุตสาหกรรมและธุรกิจการค้าของชาวนามุสลิมตลอดจนเงื่อนไขด้านนโยบายและโครงการพัฒนาต่างๆ ของภาครัฐ

2.3 การปรับตัวภายใต้วิถีชีวิตของชาวนามุสลิมในการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตซึ่งมักจะเกิดขึ้นในกรณีของชาวนาที่เป็นเจ้าของที่ดิน วิถีชีวิตของชาวนากลุ่มนี้ไม่ว่าจะเป็นชาวนาเช่า ชาวนารับจ้างหรือชาวนาที่เป็นเจ้าของที่ดิน จะมีแบบแผนที่ใกล้เคียงกัน คือ นอกจากทำการผลิตบนผืนดินแล้วพวกเขายังพร้อมที่จะทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นกิจกรรมเพื่อยังชีพ และเวลาที่เหลือจะทำกิจกรรมเพิ่มรายได้ ได้แก่ การเป็นแรงงานรับจ้างในภาคการเกษตรหรือเป็นแรงงานรับจ้างในหมู่บ้านหรือเป็นแรงงานตามฤดูกาล

2.4 การปรับตัวตามสถานการณ์ในปัจจุบัน ชาวนามุสลิมต้องมีความยืดหยุ่นหลากหลายในการประกอบอาชีพ พร้อมทั้งจะออกไปเป็นแรงงานรับจ้างนอกภาคการเกษตรชั่วคราวหากการเกษตรประสบปัญหา แต่เมื่อเศรษฐกิจซบเซา พวกเขาก็กลับมาทำการผลิตบนที่นาและเป็นแรงงานรับจ้างอื่น ๆ ต่อไป

2.5 การปรับวิถีชีวิตไปสู่นอกภาคการเกษตร เพราะชาวนามุสลิมและลูกชาวนาจำนวนหนึ่งเลิกทำการผลิตบนที่นาและไปประกอบอาชีพอื่น ๆ ขณะเดียวกันธุรกิจใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นตามเงื่อนไขเศรษฐกิจยุคโลกาภิวัตน์ได้เป็นช่องทางเลือกสำหรับชาวบ้าน

2.6 การสร้างมูลค่าในการทำข้าวที่คงอยู่ในรูปของข้าวกล้อง ข้าวสาร ขายในราคาที่สูงขึ้น การพัฒนาจะประกอบด้วยการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ตามความต้องการของผู้บริโภค ขนาดของข้าวถุง รูปแบบของบรรจุภัณฑ์ ความสวยงามที่สร้างความประทับใจให้กับผู้บริโภค คุณสมบัติของข้าว คุณค่าทางโภชนาการ การสร้างเอกลักษณ์และตราสัญลักษณ์ การตรวจสอบและรับรองคุณภาพของข้าว ข้าวปลอดสาร ข้าวอินทรีย์ และมาตรฐานโรงสีข้าว

2.7 การแปรรูปข้าวให้เป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ โดยเปลี่ยนสภาพเมล็ดข้าวไปเป็นผลิตภัณฑ์อาหาร เครื่องดื่ม ขนมอบกรอบ เครื่องสำอาง เครื่องใช้ในครัวเรือนและในด้านเภสัชกร เพราะข้าวมีสารอาหารที่มีคุณสมบัติที่ดีต่อสุขภาพมากมาย มีส่วนประกอบที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิต เช่น วิตามินอีมีคุณสมบัติรักษาผิวพรรณหรือการนำมาเป็นส่วนผสมของครีมบำรุงผิว การผลิตข้าวถุงออกมาให้ได้คุณภาพการหุงที่สม่ำเสมอ เช่น ข้าวแข็งหุงขึ้นหม้อและหุงแล้วร่วน เป็นต้น

2.8 การปฏิรูประบบการผลิต ได้แก่ 1) จัดการระบบการผลิตเพื่อเพิ่มผลิตภาพที่เหมาะสมกับทรัพยากรธรรมชาติและสอดคล้องกับความต้องการของตลาด 2) การผลิตโดยคำนึงถึงขนาดที่เหมาะสมทางเศรษฐกิจ ด้วยระบบนาแปลงใหญ่โดยคำนึงถึงระบบการผลิตที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่และตรงตามความ

ต้องการของชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานครรอบนอกฝั่งตะวันออกและ 3) การปลูกพืชหลังนา
คั่นกลางระหว่างฤดูกาลทำนา เช่นการปลูกพืชหมุนเวียน โดยเฉพาะพืชตระกูลถั่วเพื่อปรับปรุงบำรุงดินหรือ
พืชอื่นที่ใช้น้ำในการเพาะปลูกน้อย เพื่อตัดวงจรการระบาดของโรคพืช เพิ่มรายได้อีกทางหนึ่งด้วย

3. แนวทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออกที่มี
ประสิทธิผล ประกอบด้วย

3.1 การปรับตัวไปสู่การทำนาที่มีประสิทธิภาพ

3.1.1 การปรับตัวของชาวนามุสลิมสู่การเป็นผู้ประกอบ จากการศึกษาพบว่า การปรับตัวจาก
ชาวนามุสลิมสู่การเป็นผู้ประกอบการเกิดจากองค์ความรู้ ควบคู่กับประสบการณ์ของชาวนามุสลิม โดยการใช้
หลักการเศรษฐกิจที่มีการขยายและพัฒนารุดการดำเนินธุรกิจอย่างต่อเนื่อง

3.1.2 การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ จากการศึกษาพบว่า การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ข้าวมีหลากหลายวิธี
แต่ละวิธีมีความแตกต่างกัน โดยสิ่งที่ผู้ประกอบการเน้นคือการสร้างความแตกต่างในผลิตภัณฑ์ในเรื่องของ
คุณค่าทางโภชนาการ การแปรรูป สรรพคุณ

3.1.3 พัฒนาระบบการตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการ จากการศึกษาพบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ที่
กระบวนการปลูกข้าวมากกว่ากระบวนการขาย เป็นหน้าที่ของผู้ประกอบการที่ต้องหาวิธีแก้ไขปรับปรุง
พัฒนาอย่างเป็นระบบ และมีปัญหาบางกรณีที่อยู่เหนือการควบคุมของผู้ประกอบการ จึงจำเป็นต้องมีแผน
ในการรับมือกับปัญหาเหล่านั้น

3.1.4 ชาวนามุสลิมผู้ปลูกข้าวควรเป็นเจ้าของปัจจัยการปลูกข้าวที่มีความแน่นอนและสามารถ
ควบคุมคุณภาพได้ตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการ ควรมีพื้นที่ทดลองเฉพาะ เพื่อไม่ให้กระทบต่อผลผลิตและ
คุณภาพในระยะยาว

3.1.5 ชาวนามุสลิมควรศึกษาและเข้าใจในหลักการตลาดเพิ่มเติมจากหลายช่องทาง เพราะ
การศึกษาจากแหล่งเดียวอาจไม่พอต่อการดำเนินกิจการได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

3.1.6 ชาวนามุสลิมควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องความสามารถในการส่งออกและความนิยม
ในกลุ่มลูกค้าต่างประเทศให้เกิดความเข้าใจและเตรียมตัวปรับปรุงกิจการเพื่อขยายสู่ตลาดใหม่ๆ

3.1.7 ชาวนามุสลิมควรมีการศึกษาเกี่ยวกับความนิยมในผลิตภัณฑ์แปรรูปและศึกษาถึงแนวโน้ม
ของตลาดเพื่อให้กิจการสามารถเพิ่มกระบวนการปลูกข้าวหรือต่อ ยอดผลิตภัณฑ์ใหม่ป้อนเข้าสู่ตลาด

3.1.8 ชาวนามุสลิมควรกำหนดเขตส่งเสริมการปลูกข้าวตามศักยภาพของพื้นที่ตามศักยภาพการ
ผลิตตามกลุ่มพันธุ์ข้าว ให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพการเพาะปลูก สภาพแวดล้อมสังคมและให้มีข้อมูลที่
ครบถ้วนและมีรายละเอียดเพียงพอสำหรับใช้ประโยชน์ในงานส่งเสริมการผลิต

3.1.9 พัฒนารูปแบบการผลิตข้าวในเชิงอุตสาหกรรมแบบครบวงจรแบบนาแปลงใหญ่ ในแต่ละ
ระบบนิเวศน์โดยใช้เทคโนโลยีที่ถูกต้องและประณีตเพื่อเพิ่มผลผลิตต่อไร่และลดต้นทุนการผลิตที่
ครอบคลุมตั้งแต่การจัดการเมล็ดพันธุ์และปัจจัยการผลิตคุณภาพดี

3.1.10 พัฒนาระบบการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้ทันสมัย โดยนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด

3.1.11 ความเข้มแข็งให้กับศูนย์ข้าวชุมชนอย่างจริงจัง โดยให้มีบทบาทอันหลากหลายมากขึ้น นอกเหนือไปจากการผลิตเมล็ดพันธุ์ และสร้างพันธมิตรกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนงานส่งเสริมการผลิตและการตลาดข้าว

3.2 การปรับตัวไปสู่การพัฒนาข้าวที่มีคุณภาพสูง

3.2.1 รักษาระดับคุณภาพข้าวไทย เช่น มาตรฐานข้าว GI มาตรฐานข้าวอินทรีย์ มาตรฐาน GAP มาตรฐาน GMP ของข้าวสารบรรจุถุง เป็นต้น

3.2.2 การยกระดับการผลิตข้าวคุณภาพด้วยการลดการใช้ปัจจัยการผลิตที่ฟุ่มเฟือย ละเว้นการใช้สารเคมีที่ไม่จำเป็นและเลิกใช้สารเคมีทุกชนิด

3.2.3 จัดทำผลิตภัณฑ์จากข้าว ได้แก่ (1) เครื่องสำอางเวชภัณฑ์ (2) อาหาร อาหารหลัก อาหารว่าง (3) วัสดุพลังงาน ถ่านแกลบ เอทานอล และ (4) ผลิตภัณฑ์ไม่ใช่อาหาร เช่น กระดาษ วัสดุสำนักงาน ถึงประดิษฐ์

3.2.4 นวัตกรรมการแปรรูปข้าวสู่การตลาดเชิงพาณิชย์ ประกอบด้วยการจัดตั้งศูนย์นวัตกรรมแปรรูปข้าว การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์แปรรูปข้าวและการเชื่อมโยงตลาด

3.2.5 ส่งเสริมให้ชาวนามุสลิมผลิตข้าวให้มีคุณภาพ ปลอดภัย ได้มาตรฐานการผลิต ได้แก่ Pre-GAP GAP GI และอินทรีย์ รวมทั้งส่งเสริมโรงสีข้าวพัฒนาการผลิตให้ได้มาตรฐานการผลิตที่ดีสำหรับอาหาร

3.2.6 ส่งเสริม สนับสนุนการผลิตสินค้าข้าวเพื่อตลาดเฉพาะ เช่น ข้าวอินทรีย์ ข้าวสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ข้าวมูลค่าสูงเฉพาะถิ่น สร้างตราสินค้าข้าวและผลิตภัณฑ์ พร้อมสร้างตลาดรองรับควบคู่กันไป

3.3 การพัฒนาไปสู่ธุรกิจข้าวในโซ่อุปทาน

3.3.1 ต้องมองธุรกิจข้าวในรูปแบบของโลกเป็นส่วนกลาง แต่เน้นลงไปในระดับภูมิภาค เนื่องจากถ้าประเทศในอาเซียน

3.3.2 ประเทศต้องเปลี่ยนกลยุทธ์จากรับเป็นรุก โดยเฉพาะการเข้าไปบริหาร ความต้องการในตลาดที่ข้าวไทยมีความเข้มแข็ง

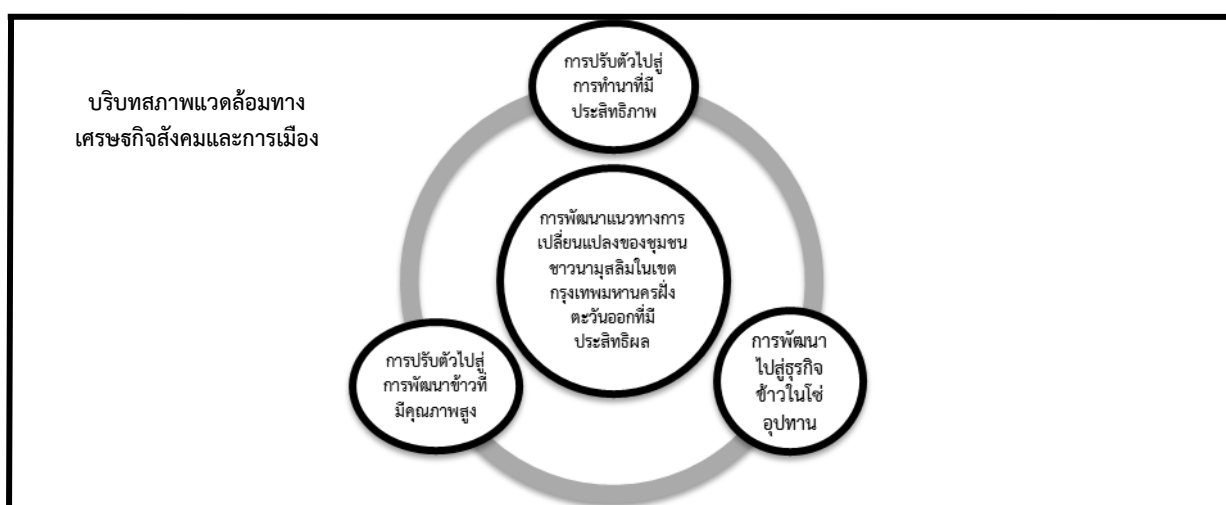
3.3.3 การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีทั้งที่พัฒนาขึ้นภายในและต่างประเทศให้เหมาะสมกับระบบการผลิตที่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

3.3.4 การศึกษาการประยุกต์ใช้การทำนาแบบประณีตเพื่อการใช้ทรัพยากรได้อย่างเหมาะสม และเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและมีการนำเข้าเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเพิ่มประสิทธิภาพของ

อุตสาหกรรมข้าวที่ปลูกด้วยรูปแบบและวิธีการเพิ่มสมรรถนะในการส่งเสริมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาพื้นที่ ทรัพยากรพันธุกรรมและทรัพย์สินทางปัญญาตามอนุสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

3.3.5 เพิ่มและขยายช่องทางการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ความรู้ข้อมูลข่าวสารด้านข้าวและเมล็ดพันธุ์

3.3.6 อนุรักษ์และส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาพื้นที่ ทรัพยากรพันธุกรรมและทรัพย์สินทางปัญญาให้ชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานครรอบนอกฝั่งตะวันออกมีความรู้เพิ่มขึ้น มีต้นทุนการผลิตลดลง ผลผลิตข้าวมีคุณภาพตามมาตรฐานเป็นที่เชื่อถือของผู้บริโภค รวมทั้งรายได้จากการปลูกข้าวเพิ่มขึ้น

ภาพที่ 2 การพัฒนาแนวทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวนามุสลิมในเขตกรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออกที่มีประสิทธิผล

แนวทางในการปรับตัวของชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพมหานครรอบนอกฝั่งตะวันออก จากการที่ข้าวเปลือกในภูมิภาคต่างๆ ของโลกออกสู่ตลาดตลอดเวลา โดยรวมแล้วเห็นได้ว่าตลาดข้าวขนาดใหญ่ ทั้งข้าวสารและข้าวหนึ่งชนิดคุณภาพปานกลางและคุณภาพต่ำ ประเทศไทยจะอยู่ในฐานะแข่งขันได้ค่อนข้างลำบากเพราะพื้นฐานต้นทุนการเพาะปลูกค่อนข้างสูง และราคาส่งออกจำเป็นต้องตั้งราคาที่สูงตามไปด้วย สภาพตลาดจะอยู่ในช่วงคาบเกี่ยวเดบิตอคงที่และเริ่มอยู่ในขั้นถดถอย ส่วนอินเดียและเวียดนามยังเดบิตต่อไปซึ่งทั้ง 2 ประเทศมีต้นทุนการเพาะปลูกที่ใกล้เคียงกันและต่ำกว่าไทย แต่ประเทศอินเดียมีความเสี่ยงจากการเพาะปลูกมากกว่าเนื่องจากสภาพธรรมชาติและ การชลประทานยังไม่ดีพอ แต่ใน 3-5 ปีนี้ยังอยู่ในช่วงเดบิตเต็ม ที่ ส่วนปากีสถาน อูรูกวัย บราซิล และอียิปต์ขายทั้งที่อยู่ในตลาดเฉพาะ ยังอยู่ในตลาดลูกค้าประจำได้ แต่พื้นฐานต้นทุนการเพาะปลูกเสียเปรียบเชิงเปรียบเทียบในแถบเอเชีย ส่วนอาร์เจนตินาที่อยู่ในกลุ่มนี้มีแนวโน้มถดถอยลงสำหรับพม่าและกัมพูชาอยู่ตลาดที่สามารถเดบิตได้เพิ่มขึ้น

การสูญเสียส่วนแบ่งการตลาดของการส่งออกข้าวไทยให้กับประเทศเพื่อนบ้าน ปัจจัยที่ส่งผลต่อชาวนามุสลิมโดยตรงคือต้นทุนการปลูกที่สูงขึ้น เป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวนามุสลิมมีรายได้้น้อยมากจากการที่

มีผลผลิตที่ต่ำและต้นทุนในการประกอบการที่สูง แม้ว่าอาชีพชาวนามุสลิมที่ได้ชื่อว่าเป็นกระดูกสันหลังของประเทศชาติ แต่วิถีชีวิตกลับเผชิญกับความยากจน มีคุณภาพชีวิตที่อยู่ในระดับล่างสุดของสังคม อธิบายภาพฉายของชาวนามุสลิมที่ต้องตรากตรำทำนาอย่างหามรุ่งหามค่ำ หลังสู้ฟ้า หน้าสู้ดินแต่กลับต้องแบกหนี้สินล้นพ้นตัวรายได้จากการทำนาไม่สามารถเลี้ยงชีพได้และดูเหมือนยิ่งปลูกยิ่งทำนาก็ยิ่งทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ตกต่ำ ไม่ได้ดีขึ้นแต่น้อย จนทำให้อาชีพทำนาคนส่วนใหญ่ไม่อยากให้บุตรหลานไปประกอบอาชีพ ส่งผลให้ชาวนามุสลิมอ่อนแอลงเรื่อยๆ ก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมและค่อยพัฒนาตามมา

การส่งเสริมเป็นชาวนามุสลิมยุคใหม่ควรจะมีอายุน้อยลง มีการเติบโตอย่างชาญฉลาดมีองค์ความรู้ และมีแนวความคิดการเป็นผู้ประกอบการ การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของชาวนามุสลิมในพื้นที่กรุงเทพ จะมีความซับซ้อนยิ่งขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างที่ซ้อนทับกันอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความสับสนเนื่องจากการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ที่ใช้เทคโนโลยีแบบเข้มข้นที่ชาวนามุสลิมทำมาหลายทศวรรษแล้ว ขณะเดียวกันก็มีการปลูกข้าวทางการเกษตรในรูปแบบใหม่ ไม่ว่าจะเป็นในระบบเกษตรพันธะสัญญา หรือ ในระบบเกษตรอินทรีย์ นอกเหนือจากกลไกระบบตลาดแล้ว ยังมีภาคส่วนต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ทั้งหน่วยงานรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรภาคประชาสังคม ในขณะที่เดียวกันก็มีคนจำนวนไม่น้อยที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร ทั้งที่เป็นแรงงานรับจ้างและมีอาชีพแบบคนชั้นกลาง เช่น รับราชการ ทำงานออฟฟิศ และที่ประกอบอาชีพค้าขาย

สังคมชาวนามุสลิมมีการลดความสำคัญลงของการทำนาเห็นได้ชัดจากการเพิ่มขึ้นของการมีชีพิตังพาอาชีพนอกภาคเกษตรมากกว่าในภาคเกษตร การอพยพและเคลื่อนย้ายแรงงานเกิดขึ้นเป็นอย่างมาก ทั้งนี้การที่ที่ดินถูกแบ่งให้เป็นผืนเล็กลงในคนรุ่นหลัง ทำให้การทำนามีขีดจำกัดในการดำรงชีพ ดังนั้น การเพิ่มความหลากหลายในการประกอบอาชีพจึงมีความสำคัญ นอกจากนั้นการที่คนรุ่นใหม่มีการศึกษาสูงขึ้น และการที่มีการขยายตัวของเมืองและอุตสาหกรรมเข้ามาทดแทน ทำให้ช่องทางในการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรมีมากขึ้น

การตัดสินใจขายที่ดินของชาวนามุสลิมรายย่อยเกิดจากการที่ไม่สามารถสู้ต้นทุนค่าแรงที่สูงขึ้น เนื่องจากการขาดแคลนแรงงานได้ ส่งผลทำให้ราคาข้าวในประเทศมีแนวโน้มสูงขึ้นกว่าสินค้าเกษตรจากประเทศเพื่อนบ้าน สิ่งเหล่านี้นำมาสู่การกระจุกตัวของที่ดินที่หลุดจากมือของชาวนามุสลิมรายย่อยมาสู่มือของบริษัทธุรกิจการเกษตร การเปลี่ยนแปลงของกรุงเทพมหานครตามที่กล่าวมา มีส่วนอย่างสำคัญในการเปลี่ยนแปลงตัวตนหรือชีวิตทางเศรษฐกิจของผู้คนในกรุงเทพมหานครด้วย

การเปลี่ยนแปลงของภาคการเกษตรในกรุงเทพมหานครที่เปลี่ยนจากสังคมชาวนามุสลิมอิสระรายย่อย มาสู่การเกษตรเชิงพาณิชย์อย่างเต็มรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นผู้ปลูกข้าวอิสระหรือผู้ปลูกข้าวในระบบเกษตรพันธะสัญญา ชาวนามุสลิมเหล่านี้จึงมีวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในการประกอบกิจการไม่แตกต่างไปจากผู้ประกอบการทางธุรกิจในภาคการปลูกข้าวสินค้าอุตสาหกรรมหรือธุรกิจการบริการอื่นๆ รวมทั้งมีแบบแผนการบริโภคสินค้าคงทนไม่ต่างจากคนในเมือง ที่ได้เชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงของภาค

การเกษตรกับการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางระดับล่าง ของคนในกรุงเทพมหานคร ที่ยังไม่ใช่กลุ่มคนที่ยากจนที่สุดในสังคมไทย แต่อย่างไรก็ดี ในการเปลี่ยนผ่านและปรับตัวในการดำรงชีพของชาวนามุสลิมจากเดิมชนชั้นกลางระดับล่าง นี้ก็ยังจนกว่ามากทั้งด้านรายได้ ทรัพย์สิน ฐานะทางสังคม อาชีพ และการศึกษา อีกทั้งคนกลุ่มนี้ยังมีความคาดหวังและต้องการนโยบายจากรัฐที่มีลักษณะเฉพาะของตนเองแตกต่างจากประโยชน์ของชนชั้นกลางเก่า

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องไม่ต่ำกว่า 20 ปี ได้เปลี่ยนชาวนามุสลิมมาสู่การเป็นผู้ประกอบการในหลายระดับ แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจะเบียดขับให้ชาวนามุสลิมจำนวนหนึ่งกลายเป็นผู้ขายแรงงานก็ตาม ซึ่งประเภทของการเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นผู้ประกอบการในระดับชุมชนในพื้นที่ได้แก่ ผู้จัดการนาและผู้ประกอบการนา คือการที่เจ้าของที่นาที่เปลี่ยนตัวเองไปสู่การเป็นผู้จัดการนา เพราะใช้การจ้างทุกขั้นตอน หรือผู้ประกอบการไร่และสวน ที่มีการปลูกข้าวและสร้างสวนในพื้นที่ขนาดใหญ่ขึ้นและใช้แรงงานรับจ้างเกือบทั้งหมดและผู้ประกอบการในฐานะผู้รับช่วงสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา รวมทั้งผู้ประกอบการ “เร่” ขายสินค้าต่างๆ ในเขตเมือง และ ผู้ประกอบการในตลาดรูปแบบใหม่ เช่น ร้านอินเทอร์เน็ต ร้านกาแฟหรือร้านชาในการกลายเป็นผู้ประกอบการสมัยใหม่ที่มีกำไรเป็นแรงจูงใจในการประกอบการ มีการประกอบสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เข้าสู่ตลาดอยู่เสมอ และมีความสามารถเป็นผู้รับความเสี่ยงทางเศรษฐกิจและบริหารจัดการความเสี่ยง ซึ่งการเพิ่มพื้นที่การปลูกข้าวด้วยการใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ความเปลี่ยนแปลงที่วุ่นนำมาสู่ทั้งภาวะของการลดความสำคัญของภาคเกษตรและภาวะที่การเกษตรยังคงมีความสำคัญหรือกลับมามีความสำคัญอีกครั้ง การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของชาวนามุสลิมแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีทุนและมีสถานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน ตลอดจนการพิจารณาว่า นโยบายหรือโครงการพัฒนาของภาครัฐที่เข้ามาในพื้นที่มีส่วนช่วยสนับสนุนและส่งเสริมการปรับตัวเพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของชาวนามุสลิมได้หรือไม่อย่างไร ซึ่งแนวทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวนามุสลิมในเขตกรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออกที่มีประสิทธิผลหากจะนำไปประยุกต์ใช้ต้องมีการพิจารณาให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ตั้งไว้ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ในปัจจุบันและอนาคตให้มากที่สุด เพื่อให้เกิดขึ้นให้ได้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อประชาชน สังคม ประเทศชาติ ต่อไป

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ให้ชาวนามุสลิม เป็นศูนย์กลางในการทำงานโดยปรับปรุงระบบ รูปแบบการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้ได้เรียนรู้เรื่องการผลิตข้าวภายใต้ความต้องการของตลาด

2. จัดกลุ่มเป้าหมายและพัฒนาหลักสูตร โรงเรียนข้าวและชาวนามุสลิมให้มีความหลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย เช่น ชาวนามุสลิมปราดเปรื่อง ผู้บริหารศูนย์ข้าวชุมชน ชาวนามุสลิมผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์และชุมชนชาวนามุสลิม
3. พัฒนาชาวนามุสลิมให้เป็นชาวนามุสลิมปราดเปรื่อง ชาวนามุสลิมชั้นยอด ชาวนามุสลิมพอเพียง และสร้างลูกหลานและเยาวชนชาวนามุสลิมเพื่อสืบสานอาชีพทำนา
4. พัฒนาศูนย์บริการชาวนามุสลิมให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชาวนามุสลิมอย่างแท้จริง รวมทั้งจัดหน่วยงานบริการเคลื่อนที่ ออกไปให้บริการชาวนามุสลิมในพื้นที่เป็นระยะๆ อย่างสม่ำเสมอ
5. อนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน
6. พัฒนาองค์กรชาวนามุสลิมและสร้างเครือข่ายองค์กรชาวนามุสลิมและเชื่อมโยงกับผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อให้ความเข้มแข็ง สามารถช่วยเหลือชาวนามุสลิมที่เป็นสมาชิกได้
7. ศึกษาวิจัยภาวะเศรษฐกิจ สังคม และพฤติกรรมกรการใช้เทคโนโลยีของชาวนามุสลิมต้องทำอย่างต่อเนื่องเป็นระยะๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชาวนามุสลิม

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2559). *การปรับปรุงทะเบียนเกษตรกร: รายงานสรุปยอดผู้ปลูก*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการเกษตร.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2556). *ด้วยรัก เล่มที่ 8: ศาสนาและความเชื่อกับสังคม*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์วารสารณ จิวชัยศักดิ์. (2555). *คลองแสนแสบ: ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สถาบันไทยศึกษา.
- ศูนย์ข้อมูลสารสนเทศ วิทยาลัยสารพัดช่าง. (2560). *ข้อมูลทั่วไปของกรุงเทพมหานคร*. สืบค้นจาก <http://itcenter.bpc.ac.th/data/province.pdf>
- สุธี ประศาสน์เศรษฐ. (2559). เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยปัญหาเกษตรกรรมและการเปลี่ยนผ่านด้านเกษตรกรรม. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 2(2), 217-233.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2550). *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพมหานคร: สามลดา.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2554). *การประเมินผลโครงการ: หลักการและการประยุกต์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง.
- สุรางค์ จันทวานิช. (2561). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 24). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.